

görevi ahfadına miras bıraktığı yolundaki bilgilerin doğruluğu şüphelidir. İstanbul'da iken Ayasofya'da düzenlenen bir törenle hilâfeti halifeden devraldığı rivayetinin tarihî bir değeri yoktur. Yavuz Sultan Selim'in İslâm dünyası üzerinde bütünleştirici bir lider sıfatını haiz olması dönemin bazı kaynaklarınca "hilâfet tahtının sultanı" şeklinde anılmasına yol açmıştır. Resmî belgelerde ise Mekke ve Medine'nin koruyucusu (hâdimü'l-Haremeyn) unvanıyla zikredilmiştir.

Osmanlı kaynaklarında orta boylu, çatik kaşlı ve sert bakışlı, sakalsız, ancak gür ve uzun bıyıklı, yuvarlak yüzlü ve koç burunlu olarak tavsif edilir. Her türlü silâhı çok iyi kullandığı, iyi bir avcı olduğu, debbeden hoşlanmadığı, sade giyinmeyi tercih ettiği, "mücevveze" denilen başlık yerine kendi adıyla anılan "selîmî" kavuk giydiği zikredilir. Devlet işlerini sıkı şekilde takip ettiği, tasarladığı işlerin bir an önce yerine getirilmesini istediği, son derece disiplinli ve kararlı, kan dökmeekten çekinmeyen sert bir mizaca sahip, ancak sözüne sadık, nazik tabiatlı ve zarif sözlü olduğu belirtilir. Hizmetinde bulunan Celâlzâde Mustafa Çelebi onun ölüm döşeğinde iken Pîrî Mehmed Paşa'ya çok zulüm yaptığını, fakat devletin ve halkın iyiliği için böyle davrandığını söylediğini yazar (*Selîmnâme*, s. 220). Batı kaynaklarında daha çok merhametsizliği, kan dökücülüğü ile tavsif edilmişse de bazı elçilik raporlarında özellikle adaleti ön plana çıkarılmıştır. Âlimlerle sohbet etmeyi ve siyasî meselelerde bunların ve diğer devlet adamlarının görüşlerini almayı prensip edindiği anlaşılan Yavuz Sultan Selim'in çok okuduğu ve tarihe büyük merakı olduğu (Mısır'da iken İbn Tağrıberdî'nin *en-Nücûmü'z-zâhire* adlı tarihini Kemalpaşazâde'ye çevirtmesi, özellikle sık sık Vassâf'ın *Târîh-i* ni okuması), Farsça'yı çok iyi bildiği, Arapça'ya ve Tatar lehçesine de âşina olduğu ifade edilir. Farsça şiirlerini ihtiva eden divanı basılmıştır (İstanbul 1306; Berlin 1904). Türkçe şiirlerine de bazı tezkirelerde rastlanır (TSMA, nr. E 736'da bazı Türkçe şiirleri kayıtlıdır). Yine tasavvufa ilgi duyduğu, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini benimsediği, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye de büyük saygısı olduğu belirtilir. Sohbet meclislerinde takdir ettiği âlimler arasında Zenbilli Ali Efendi, Kemalpaşazâde, İdrîs-i Bitlisî, hocası Halîmî Çelebi'nin başta geldiği, Tâcîzâde Câfer Çelebi, Âhî Benli Hasan ve Revânî gibi şairlere değer verdiği bilinmektedir. Halk arasında ismi, gözü pekligi ve sertliğine telmihen "Yavuz"

şeklinde anılan bir padişah olarak adı türlü menkıbelere ve hikâyelere konu olmuştur. Hakkındaki menkıbelerin bazıları bir kısım yazarlarca tarihî bir gerçek şeklinde alınıp nakledilmiştir. Bunların çoğu, onun diğer padişahlarla mukayese edilemeyecek ölçüde farklı tasvirlerinden kaynaklanmış olmalıdır. Yakınında bulunan Hasan Can'ın naklettiği rivayetler ve menkıbeler oğlu Hoca Sâdeddin Efendi'nin *Tâcû't-tevârih*'inin son kısmını oluşturur. Kemalpaşazâde, İdrîs-i Bitlisî, Celâlzâde Mustafa Çelebi, Âlî Mustafa Efendi gibi tarihçiler de onun hakkında bu tür menkıbevi olaylara temas ederler. Ayrıca şöhrati doğrudan onun adına kaleme alınan yeni bir tarihî ekolü başlatmıştır (bk. SELİMNÂME).

Vefatı sırasında hayatta kalan tek oğlu Süleyman'dır. Âlî Mustafa Efendi şehzadelik yıllarında câriyeden doğan bir oğlunu gizlediği, bunun Üveys Paşa olduğu, oğlu Süleyman'ın da bundan haberdar bulunduğunu rivayetini aktarır. Adı bilinen tek hanımı Hafsa Sultan'dır. Ayrıca Ayşe Hatun isimli birinden daha söz edilir. Kızları Beyhan Sultan (Ferhad Paşa'nın zevcesi), Fatma Sultan (Kara Ahmed Paşa ve sonra Hadım İbrâhim Paşa'nın zevcesi), Hafsa Sultan (İskender Paşa'nın zevcesi), Hatice Sultan (Makbul İbrâhim Paşa'nın zevcesi), Şah Sultan (Lutfi Paşa'nın zevcesi), Hanım Hatun'dur (Çoban Mustafa Paşa'nın zevcesi). Bazı kaynaklarda Trabzon, Edirne, Şam ve Kahire'deki imar hareketleri dışında İstanbul'da kendi adını taşıyan caminin temellerini attığı, ancak tamamlanmadığı, Tersane'yi genişlettiği, Sirkeci ile Sarayburnu arasında sahilde bir köşk yaptırdığı (Yalı Köşkü veya Mermerköşk) zikredilir.

BİBLİYOGRAFYA :

II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli *Ahkâm Defteri* (haz. İlhan Şahin – Feridun Emecen), İstanbul 1994, hk. nr. 111, 281; *İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri: Defter-i Müsevvedât-ı İn'am ve Tasaddukat* (nşr. Ömer Lutfi Barkan, *TTK Belgeler*, IX/13 [1979] içinde), s. 307, 313, 316; İdrîs-i Bitlisî, *Selîmşahnâme* (trc. Hicabi Kırancıç), Ankara 2001; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, V, tür.yer.; Şükrî-i Bitlisî, *Selîmnâme* (nşr. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997; İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osmân*, VII, Defter, s. 521, 523; VIII-IX, Defter (nşr. Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-Nâme Literature* içinde), Berlin 1985, s. 65-145; Hâdîdî, *Tevârih-i Âli Osmân* (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 358, 363-421; Haydar Çelebi, *Rûznâme* (Feridun Bey, *Münşeat*, I içinde), s. 458-500; Keşfi Mehmed Çelebi, *Selîmnâme* (haz. Abdurrahman Sağır, yüksek lisans tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şemseddin İbn Tolun, *İ'lâmü'l-verâ* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1984, s. 227-240 vd.; İbn Zünnûl, *Vakî'atü's-Sultân el-Gavri ma'a Selîm el-'Osmânî* (nşr. Ab-

dülmün'im Âmir), [baskı yeri yok] 1997 (Edebü'l-harb); Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Selîmnâme* (nşr. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar), Ankara 1990; *Adâ'i-yi Şirâzi ve Selîmnâmesi* (nşr. Abdüsselam Bilgen), Ankara 2007; Lutfî Paşa, *Târîh* (nşr. Kayhan Atik), Ankara 2001, s. 197-243; Feridun Bey, *Münşeat*, I, 368-500 ("Çaldıran Seferi Menzîlnâmesi", s. 396-409; "Mısır Seferi Menzîlnâmesi", s. 450-458); *Anonim Tevârih-i Âli Osman* (nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 133-140; Cenâbî Mustafa Efendi, *el-'Aylemü'z-zâhîr*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3100, II, vr. 353^{a-b}; Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 221-401, 602-616; Âlî Mustafa Efendi, *Kitâbü't-Târîh-i Künhü'l-Ahbâr* (haz. Ahmet Uğur v.dğr.), Kayseri 1997, I/2, s. 1049-1266; Hammer (Atâ Bey), IV, 95-256; Marino Sanudo, *I Diarii*, Venice 1880-87, XV-XXX, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 233-306; Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969; a.mlf., "Silâhşörün Fetihnâme-i Diyâr-ı Arab Adlı Eseri", *TV*, I/2 [17] (1958), s. 295-311; I/3 [18], s. 430-454; M. Mazzaoui, "Global Policies of Sultan Selim", *Essays on Islamic Civilization*, Leiden 1976, s. 224-243; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980, s. 29-34; a.mlf., "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *TD*, VI/9 (1954), s. 53-90; VII/10 (1954), s. 117-142; VIII/11-12 (1956), s. 185-200; Ahmet Uğur, *Yavuz Sultan Selim*, Kayseri 1992; Halil Edhem, *Trabzon'da Osmanlı Kitâbeleri* (haz. İsmail Hacıfettahoğlu), Ankara 2001, s. 75-83; Haneî Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancagında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara 2002, s. 52-59; V. V. Barthold, *Halife ve Sultan* (trc. İlyas Kamalov), İstanbul 2006, s. 91-111; Şehabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *TD*, XVII/22 (1968), s. 49-76; J. L. Bacque-Grammont, "1513 Yılında Rum Eyaletinde Şüpheli Tımar Sahiplerine Ait Bir Liste" (trc. Lütfi Güçer – Halil Sahillioğlu), *İFM*, XLI/1-4 (1982-83), s. 145-162; J. Aubin, "La politique orientale de Selim Ier", *Res orientales*, VI, Paris 1994, s. 197-216; Şinasi Altundağ, "Selim I", *İA*, X, 423-434; Halil İnalıcık, "Selim I", *Eİ²* (İng.), IX, 127-131.

FERİDUN EMECEN

SELİM II

(سليم)

(ö. 982/1574)

Osmanlı padişahı
(1566-1574).

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan oğludur. Vezîriâzam Makbul İbrâhim Paşa'nın düğün şenlikleri sırasında 26 Receb 930'da (30 Mayıs 1524) Topkapı Sarayı'nda dünyaya geldi. Bu bakımdan İstanbul'da doğup saltanat makamına geçen ilk padişahtır. Çocukluğu, idarî tecrübeye kazanmak üzere sancağa gönderilmesine kadar sarayda iki ağabeyi ile (Mustafa ve aynı anneden Mehmed) geçti ve iyi bir eğitim aldı. Altı yaşına geldiğinde iki ağabeyi ile birlikte sünnet edildi; bu vesileyle yirmi gün kadar süren muh-

teşem merasimler, eğlenceler yapıldı (Zil-kade 936 / Temmuz 1530). Özellikle Atmeydanı bu eğlencelerin ana mekânı oldu. Bundan sonra on sekiz yaşına kadar kaldığı saraydaki hayatı ve eğitimi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ancak babası tarafından 1538'deki Kara Boğdan ve 1541'deki Macaristan seferine götürüldüğü bilinmektedir. 1533'te büyük ağabeyi Mustafa'nın Manisa'ya sancak beyi olarak yollanmasının ardından diğer ağabeyi Mehmed ile 1542'ye kadar İstanbul'da kalan Şehzade Selim bu tarihte sancak beyi sıfatıyla Konya'ya gönderildi. Yine aynı tarihte ağabeyi Mehmed, Amasya'ya sevkedilen Mustafa'nın yerine Manisa'ya yollanmıştı. Bu tayinlerde o sırada Kanûnî Sultan Süleyman üzerinde büyük nüfuzu bulunan annesi Hürrem Sultan'ın önemli rolü olmuştu. Şehzade Mehmed'in 950'de (1543) Estergon zaferi dolayısıyla yapılan şenlikler sırasında hastalanıp ölmesiyle Hürrem Sultan'ın hayattaki en büyük oğlu olarak anne ve babası nezdinde öne çıktı ve o esnada, giderek tahta aday şehzadelere tahsis edilmeye başlanan Saruhan sancak beyliğiyle Manisa'ya nakledildi. Konya'dan Uşak'a geldiğinde Manisa'da salgın hastalığın ortaya çıktığını duydu ve bir süre Uşak'ta kaldı, burada iken kızı İsmihan Sultan doğdu (Vüsûlî, s. 33). Bursa'ya gelen babası, annesi ve diğer devlet erkânı ile görüşmek için bu şehre gitti. Bir müddet Kaplıca mevkiinde kaldı, bu sırada di-

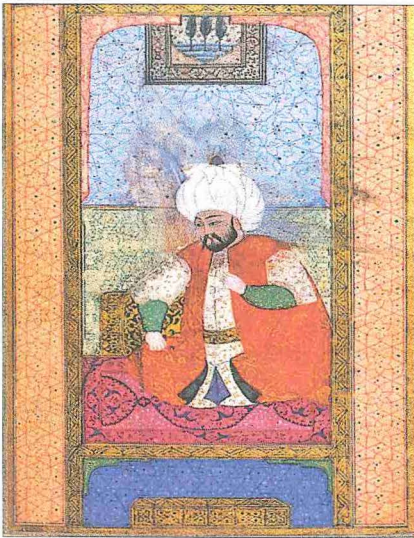
ğer kızı Gevherhan Sultan dünyaya geldi. 17 Cemâziyelevvel 951'de (6 Ağustos 1544) Manisa'ya ulaştı ve ardından üçüncü kızı Şah Sultan doğdu.

Onun Manisa'daki idarecilik yılları, buradaki faaliyetleri taht için kuvvetli bir aday olduğu izlenimini giderek zayıflatıyordu. Doğru sınırlarında bir nevi askerî harekât üssü olan Amasya'da bulunan Şehzade Mustafa pek çok devlet adamı tarafından Kanûnî'nin halefi diye görülüyor, hatta 1546'da Konya'ya tayin edilen kardeşi Şehzade Bayezid bile kendisinden daha fazla ilgi topluyordu (askerin Şehzade Mustafa'yı, annesiyle babasının Şehzade Bayezid'i tercih ettiklerine dair rivayet için bk. Âlî, II, 3-4). Dönemin yabancı kaynakları bunun sebebini zevk ve eğlenceye dalmasına ve kendisini sevdirecek bir faaliyetin içinde bulunmamasına bağlar. Bir süre şehzadenin yanında kalmış olan Âlî Mustafa Efendi de musâhibi Celâî Bey başta olmak üzere Durak Çelebi / Nihânî, Kara Fazlî, Bâî Çelebi / Firuz, Ulvî, Hâtemî gibi yirmi yediden fazla şairin, nedimin ve sohbet ehlinin onun yanında bulunduğunu, günlerini şiirle, müzikle, yeme içmeyle ve sohbetle geçirdiğini açık şekilde yazar (a.g.e., II, 1-2). Ancak başlangıçta Hürrem Sultan'ın ondan çok şeyler beklediği anlaşılmaktadır. Nitekim Safer 953'te (Nisan 1546) Hürrem Sultan, yanında hastalıklı şehzade Cihangir olduğu halde Manisa'ya gelerek onu ziyaret etti ve yaklaşık bir ay burada kaldı. Aynı yıl içinde Nurbânû Sultan'dan oğlu Murad doğdu. İki sene sonra babasının ikinci İran seferi sırasında onu Seyyidgazi'de karşıladı, kendisine Rumeli kesiminin muhafazası görevi verilerek Edirne'ye gönderildi. Edirne'de iken annesi de yanına geldi, burada vaktini daha çok avlanmakla geçirdi. Seferin ardından Çorlu'da babasıyla buluşup Manisa'ya döndü. 1550'de kendisine eski Avlonya beyi Hüseyin Bey lala tayin edildi. Arkasından Nahcivan seferi için çağırıldı ve babasının ordugâhına Bolvadin'de 21 Eylül 1553'te ulaştı. Onunla birlikte lalası Hüseyin Bey'e ve hocası Şemseddin (Şemsi) Efendi'ye hediyeler verildi. Bu sırada hakkında pek çok dedikodu çıkarılan ve Kanûnî'nin gözünden iyice düşürülmüş olan ağabeyi Mustafa'nın katledildiğini öğrendi. Böylece Kanûnî'nin hayatta kalan en büyük oğlu olarak babasının yanında Nahcivan seferine katıldı, uysal hali, mütevazı tavırlarıyla onun takdirini kazandı. Dulkadir bölgesinin muhafazasıyla görevlendirildi. Buradan ordu ile Revan ve Nahcivan'a gitti. 15 Zilhicce 961'de (11 Kasım 1554) Manisa'ya döndü-

ğünde muhtemelen kendisine taht yolunun artık iyice açıldığına emindi. Sefer sırasında babası tarafından çok sevilen küçük kardeşi Cihangir de vefat etmişti. Ancak Kütahya'da bulunan, Mustafa'nın idamından sonra birçok kişinin teveccüh ettiği kardeşi Bayezid etrafındakilerin de teşvikiyle saltanata kuvvetli bir aday diye ortaya çıktı ve ağabeyinin aleyhine çalışmaya başladı. İki oğlu arasında bir tercih yapamayan Hürrem Sultan onları yatıştırma-ya çalıştı. Kendisinin Selim'den ziyade Bayezid'i tuttuğu yolunda dönemin kaynaklarında bazı bilgiler mevcuttur. O sırada İstanbul'da bulunan Busbeke'ye göre Selim büyük olduğu için babası tarafından veliaht tayin edilmiş, Hürrem Sultan ise Bayezid'e temayül etmişti, Bayezid taht için çarpışmayı göze almış, kardeşi aleyhine birtakım tertiplere girişmiş, hatta ona suikastçılar göndermiştir (*Türk Mektupları*, s. 104). Bu bilgilerin ne derece doğru olduğu kestirilememekle birlikte Hürrem Sultan'ın 965'te (1558) vefatının iki kardeş arasındaki mücadeleyi daha da şiddetlen-dirdiği kesindir. Kanûnî bunun üzerine sancakları sınırdaş olan iki oğlunu birbirinden uzaklaştırdı, Selim'i Konya'ya, Bayezid'i Amasya'ya naklettirdi (6 Eylül 1558).

Şehzade Selim'in Manisa'da on dört yıl bulan idareciliği zamanında bölgenin asayişle ilgilendiği, bazı imar faaliyetlerinde bulunduğu bu dönemden kalan iki divan defterinden anlaşılmaktadır (BA, A. DVN, nr. 792; BA, D. BŞM, nr. 23). 5 Şâban 964'te (3 Haziran 1557) kendisine Safed sancak beyi Mustafa Bey'in (Lala Mustafa Paşa) lala tayin edildiği (BA, A. RSK, nr. 1457, s. 21) ve Şehzade Bayezid vak'asında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Onun ikinci defa gönderildiği Konya'daki faaliyetlerini ise daha çok kardeşiyle olan mücadelesi teşkil etmiştir. Konya'ya gitmek için Bursa'ya geldiğinden babasının yolladığı üçüncü vezir Sokullu Mehmed Paşa'yı bekleyen Şehzade Selim, yeni sancağına gitmemekte direnen kardeşinin Ankara'dan Amasya'ya doğru hareket ettiği haberini alınca buradan ayrılarak 1559 yılı başlarında görev yerine ulaştı. Bayezid'in muhtemel bir harekâtına karşı babasının desteği altında askerî hazırlıklara girişmeyi de ihmal etmedi. Çevreden "yevmlü" denilen paralı asker topladı; Mart 1559 tarihli bir rapora göre Venedik Senatosu'ndan 500 arkebüz / tüfek talebinde bulunduysa da bu istek reddedildi. Babasından gelen yardımlarla gücünü arttırdı. Bu sırada Bayezid'in harekete geçtiğini öğrendi ve onu Konya dışına karşıladı. 21 Şâban 966 (29 Mayıs 1559)

Âşık Çelebi Tezkiresi'nde II. Selim'i tasvir eden minyatür (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Tarih nr. 772, vr. 36^a)

tarihinde iki kardeş arasında iki gün süren kanlı bir çatışma meydana geldi. Özellikle Lala Mustafa Paşa'nın gayretleriyle ikinci gün Bayezid bozguna uğrayıp geri çekilmek zorunda kaldı. Selim, yanında Sokullu Mehmed Paşa olduğu halde onu takibe girişti, Sivas yoluyla Hınıs'a kadar gitti. Oradan kapıkullarını alıp Diyarbakır'a, ardından Halep'e indi. Fakat Bayezid ve oğullarının İran'a iltica haberi gelince 4 Aralık 1559'da Konya'ya döndü. Böylece artık tahtın tek vârisi durumundaydı. Bu arada lalas Mustafa Paşa'nın 1560'ta Tımsıvar beylerbeyi olması üzerine yeniden Hüseyin Bey (Tütünsüz) lalaliğe getirilmişti. Bunun ardından İstanbul'a yakın olması için 1562 başlarında Kütahya'ya nakledilerek burada saltanata geçeceği zamanı beklemeye başladı. Bu taht mücadelesi onun fiilen katılarak idare ettiği ilk ve son askerî harekât oldu. Bu hadiselerle dair haber toplanan Busbeke bu vesileyle şehzade hakkındaki bazı bilgiler verir. Buna göre Selim tıpkı annesine benzemektedir; şişmanca, tombul yanaklı, kırmızı yüzlüdür, asker onunla, "Arpa lapası tıknmış" diye alay eder. İşrete, zevk ve safaya düşkündür, hiç nazik değildir, tembel bir şekilde hayat sürer, hiç kimse onu sevmez, o da hiç kimseye güler yüz göstermez, bunun sebebi babasının fazla dikkatini çekmek istememesindendir (*Türk Mektupları*, s. 190-191). 1553'te

te Navagero da onu cimri, sefih, ikiyüzlü biri diye anar. Bir başka çağdaş kaynak olarak S. Gerlach ise Kütahya'da iken Yasef Nassi'nin onunla irtibata geçtiğini, sürekli şekilde borç para verip kıymetli mücevherler getirdiğini, Selim'in bu borçları sultan olur olmaz kendisine ödeyeceğine dair söz verdiğini bildirir (*Türkiye Günlüğü*, II, 705-706). Ayrıca İran'a iltica etmiş olan kardeşi için Safevî Şahı Tahmasb'a mektuplar yazdığı, elçiler yollayarak yapılan teslim müzakerelerine katıldığı, babası gibi şaha 100.000 altın gönderdiği belirtilir (Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'a-sı*, s. 148-156).

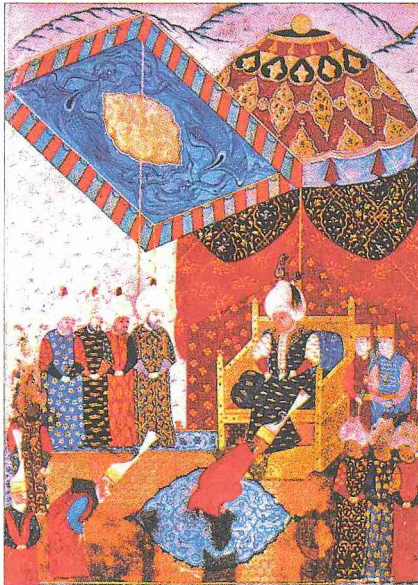
Kanunî Sultan Süleyman'ın Sigetvar Kalesi önlerinde vefatı haberini Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa'dan alan Şehzade Selim, yanında hocası Birgivi Atâullah Efendi, lalası Hüseyin Bey (Paşa) ve musâhibi Celâl Bey olduğu halde süratle İstanbul'a ulaştı. Selânikî, İstanbul'a geliş tarihini 15 Rebîülevvel 974 (30 Eylül 1566) olarak belirtir (*Târih*, I, 43). Feridun Bey 8 Rebîülevvel (23 Eylül), Vüsûlî 6 Rebîülevvel (21 Eylül) Pazartesi tarihini verir. Ancak pazartesi günü 9 Rebîülevvel'e tesadüf eder. Lokman, Cenâbî ve Mehmed b. Mehmed gibi çağdaş tarihçiler 9 Rebîülevvel (24 Eylül) Pazartesi tarihinde mutabıktır. II. Selim İstanbul'a geldiğinde ilk olarak Topkapı Sarayı'nın temizletilmesini emretti ve sarayda kardeşi Mihrimah Sultan tarafından karşılandı. Tahta oturan Selim'e başta Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi, İstanbul muhafızı İskender Paşa olmak üzere diğer devlet ileri gelenleri ve ulemâ biat etti. İstanbul'da üç gün kaldı ve âdet olduğu üzere Eyüp Sultan'ı, atalarının türbelerini ziyaret ettikten sonra orduya katılmak için yola çıktı. Bu arada hazineyi açtırmadığı, kardeşi Mihrimah Sultan'dan 50.000 altın borç aldığı belirtilir. Muhtemelen Edirne'den Belgrad'a doğru giderken Sokullu Mehmed Paşa'dan bir mektup aldı. Burada bir karışıklık çıkmaması için Kanunî'nin vefatını saklamaya çalıştıkları, halbuki İstanbul'da cülûs ettiği haberinin askere ulaştığı, bu durumun asker arasında yayıldığı bildiriliyor, hemen gelip orduya erişmesi isteniyordu. O sırada orduda bulunan Selânikî'ye göre yeni padişah ordunun yanına gitmek için Vukovar'a kadar gelmişken Sokullu'dan aldığı yeni bir mektupla Belgrad'a dönmek zorunda kaldı. Zira Sokullu orduya gelmesi halinde askerin cülûs bahşişi isteyeceğini, ayrıca sefer vaktinin geçtiğini, gelip hemen dönmenin uygun olmayacağını bildirmişti. 21 Ekim'de ordu Sigetvar'dan Belgrad'a hareket etti,

24-25 Ekim'de Kanunî'nin vefatı haberi resmen ilân edildi. Askeri yatıştırmak için cülûs bahşişi ve terakki vaadinde bulunuldu. Bunun ardından Sokullu padişaha bir tezkire yollayarak oraya varıldığında otak için kurulup padişahın otak önüne gelip cülûs etmesi, herkesin onun eteğine yüz sürmesi, bu arada askere bahşiş ve terakki vereceğini bizzat söylemesi gerektiğini bildirmişti. Bu yazıyı yanındaki lalasına, hocasına ve musâhibine okutarak onların görüşünü alan II. Selim daha önce İstanbul'da cülûs ettiği için yeniden merasim düzenlenmesini istemedi, dolayısıyla bahşiş konusu belirsizlik içinde kaldığından kapıkulunu karşısına aldı.

Belgrad'a gelen yeni padişah babasının cenazesini siyahlar giymiş olduğu halde karşıladı ve Sokullu'nun yönlendirmesiyle kapıkulu askerine cülûs bahşişi dağıtmak zorunda kaldı. Fakat daha fazla bahşiş ve terakki isteyen yeniçeriler bundan memnun olmadılar, bunun hesabını İstanbul'da soracakları tehdidinde bulundular. Ayrıca yeniçeriler, padişahın yanında gelmiş olan yevmlü Anadolu askerine sert tepki göstererek onlara saldırmaktan geri durmadılar. Böylece daha cülûs sırasında ciddi bir krizle karşılaşan ve Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa tarafından bu olay vesilesiyle bir bakıma denenmiş olan II. Selim sonunda kapıkulunun isteklerine boyun eğdi. Nitekim 5 Aralık'ta İstanbul'a gelindiğinde yeniçeriler alamadıkları terakki ve bahşişi bahane edip yolları kapattılar. Kendilerine nasihat etmek isteyen ikinci vezir Pertev Paşa ile Kaptanıderyâ Piyâle Paşa'yı mızrak darbeleriyle attan düşürüp üçüncü vezir Ferhad Paşa'ya da tüfek kundağıyla vurdular. Böylece Sokullu Mehmed Paşa'nın aracılığıyla padişaha ek bahşiş ve terakki taleplerini kabul ettirdiler. Olay bu şekilde yatıştıktan sonra padişah saraya girebildi. Kapıkulunun gücünü yakından gören II. Selim de bütün işleri vezîriâzamına bıraktı. Ancak ilk icraatı olarak damadları Piyâle Paşa'yı ve Anadolu Beylerbeyi Zal Mahmud Paşa'yı vezâret makamına, lalası Hüseyin Paşa'yı Anadolu beylerbeyiliğine tayin etti.

Sekiz yıl süren saltanatı döneminde hiçbir sefere çıkmayan ilk Osmanlı hükümdarı olan II. Selim vaktini İstanbul'da sarayda ve kışın Edirne'de geçirdi; daha çok yanına topladığı şairler, mûsikîşinaslar ve çeşitli zevk ehliyle birlikte oldu, şehzadelik yıllarındaki eğlence hayatına geri döndü. Bu arada işleri Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmış olmasına rağmen zaman zaman yapılacak askerî harekâtların plan-

II. Selim'in Belgrad'da cülûs merasimini tasvir eden minyatür (Feridun Bey, *Nûzhetü'l-esrâr*, TSMK, Hazine, nr. 1339)

lanmasında etkili oldu. Saltanatının başında patlayan ilk dış kriz Basra'da Ulyanoğlu isyanı ile Yemen'de İmam Mutahhar isyanı idi (975/1567). İsyanın bastırılması için paşalar arasındaki rekabette nisbî bir etkisi görüldü, eski lalası Mustafa Paşa'yı Yemen serdarlığına tayin etti (Cemâziyelâhîr 975 / Aralık 1567). Altı buçuk ay kadar İstanbul'da kaldıktan sonra kış mevsimini geçirmek üzere Edirne'ye gitti. Burada iken çeşitli elçileri kabul etti. Bunlar arasında Habsburg elçisi ile Safevî elçisi Şahkulu Han da vardı. Ayrıca Leh, Fransa, Venedik elçileri Edirne'de bulunuyordu. Safevîler'le mevcut barış halinin devamına karar verildi. Habsburglar'la aradaki savaş durumuna son veren antlaşma imzalandı (17 Şubat 1568). Ardından Yemen'den gelen haberleri değerlendirdi, Lala Mustafa Paşa'nın yerine Koca Sinan Paşa'yı Yemen serdarlığına getirdi. Bütün bu işlerde Sokullu'nun etkisi büyüktü. San'a ve Aden'in geri alınışı haberleri memnuniyetle karşılandı. Bu arada Sokullu'nun merkezden idare ettiği Astarhan seferini dikkatle takip etti (Ağustos 1569). 7 Rebûlâhîr 977'de (19 Eylül 1569) İstanbul'da çıkan ve bir hafta süren büyük yangınla yakından ilgilendi. Ertesi yıl II. Selim döneminin en önemli harekâtı olan Kıbrıs seferi vuku buldu. Padişah şehzadelîği zamanından beri Kıbrıs'ın alınması işine önem verdiğini, bunu saltanatına lâyık bir askerî harekât şeklinde gördüğünü belirtirken bu seferi başından beri destekledi; Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa'nın kesin muhalefetine rağmen ısrarcı oldu ve seferin icrasını eski lalası Mustafa Paşa'ya verdi. Bu arada paşalar arasındaki iktidar rekabeti karşısında çok defa geri planda kalmayı tercih etti. Adanın fethinin tamamlanmasını (1571) sevinçle karşıladı. Yardım talep etmek üzere İstanbul'a gelen En-

dülüs-İspanya müslümanlarının elçisine Kıbrıs seferi dolayısıyla ancak sefer sonunda istedikleri yardımı yapacağını bildirdi. Mehmed b. Mehmed, Tunus'un fethinin ardından onun İspanya seferine niyet ettiğini, ancak ecelinin buna fırsat vermediğini yazar (*Mehmed b. Mehmed er-Rûmî [Edirneli]'nin Nuhbetü't-tevârîh ve'l-ahbâr'ta*, s. 359).

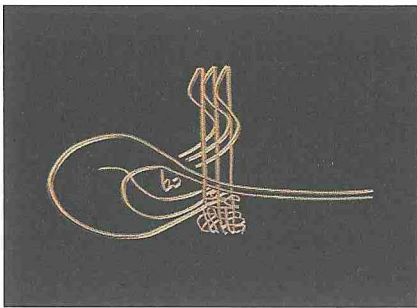
II. Selim, Kıbrıs'ın fethinin hemen ardından donanmanın İnebahtı'da uğradığı yenilgi haberini kışı geçirmek için gittiği Edirne'de iken aldı. Derhal yeni bir donanmanın yapılması için emir verdi. Selânikî onun bu hezimete çok üzüldüğünü, teselli için musâhibi Celâl Bey'den bir âlim kişisi istediğini, bunun üzerine nakîbüleşraf Taşkentli Seyyid Muhterem Efendi'nin görevlendirildiğini belirtir. Padişahı teselli eden ve nasihatlerde bulunan Seyyid Efendi, bu felâketin Allah tarafından müslümanları terbiye etmek ve uyarmak için verildiğini, bunun telâfisinin ancak muktedir bir vezir sayesinde mümkün olabileceğini söyledi. Bu sözler, başarısızlık sebebiyle gözden düşmüş olan Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa'ya işaret etmekteydi. Görüşmeden çok etkilenen ve bundan şifa bulunduğunu belirten padişah başarısızlığın bir an önce telâfisi işini vezîriâzamına bırakacaktı.

Kısa süre içinde inşa edilen donanma işini sıkı şekilde takip eden II. Selim donanma denize indirildiğinde hemen Akdeniz'e açılması için emir verildi. Ardından Venedikliler'le barış yapıldı (1573). Ertesi yıl donanmanın Tunus'a yönelip burayı ele geçirmesi padişah tarafından sevinçle karşılandı. 5 Şâban 982'de (20 Kasım 1574) İstanbul'a dönen donanmanın kaptanı Kılıç Ali Paşa'yı huzuruna kabul edip ona kıymetli hediyeler verdi. Bu arada aynı yılın safer ayında (Mayıs 1574) Topkapı Sarayı'ndaki mutfak tamamen yanmış, o sırada Beykoz bahçesinde eğlenmekte olan padişah saraya gelerek buranın yeniden tamirini emrederken hastalığı sebebiyle, dedesi Yavuz Sultan Selim'in son demlerinde Edirne Sarayı'ndaki mutfak yangınına atıfla hayatının sonuna geldiğini söylemişti. Selânikî'ye göre receb ayında (Ekim 1574) "ış ü nûş"tan ve eğlenceden el etek çekerek tövbe etmiş, Gedizli Şeyh Süleyman Efendi'yi isteterek onunla görüşüp vasiyette bulunmuş, birkaç gün sonra da sağlığı bozulunca başhekim Mustafa Efendi'yi getirtmiş ve ona artık hayatının sonuna geldiğini ifade etmişti. Biraz iyileşir gibi olunca Tersane'ye

giderek çalışmalara nezaret etmiş, ancak tekrar rahatsızlanıp saraya dönmüştü. Rahatsızlığına sebep olarak sarayda yeni yaptırdığı hamamda gezerken ayağının kayıp düşmesi, vücudunun bir yanının düşmeden mütevellit kararması, hemen ardından şiddetli bir hummaya tutulması ve mide rahatsızlığı geçirmesi gösterilir. Bir başka rivayete göre içkiye tövbe edip birden bıraktığı için baş dönmesi geçirerek rahatsızlanmıştı. O sırada İstanbul'da bulunan S. Gerlach, ölüm sebebini çok fazla koyun sucuğu yedikten sonra üzerine aşırı ölçüde su içmesi, bu yüzden iki defa kalp krizi geçirmesi, tabiplerin ısrarına rağmen kan aldırması ve kanın içeride kalıp akciğerine hava gitmemesi olarak açıklar.

Ölüm tarihi konusunda Osmanlı kaynaklarında değişik rivayetler bulunur. O sırada sarayda görevli bulunan Selânikî bu tarihi 1 Ramazan (15 Aralık 1574) şeklinde verir. S. Gerlach ise ölüm haberinin 22 Aralık'ta duyurulduğunu, ancak padişahın 13 Aralık'ta öldüğünü ifade eder. Mehmed b. Mehmed düştükten sonra iki ay kadar divana çıkamadığını, sonunda 28 Şâban 982 (13 Aralık 1574) Pazartesi akşamı vefat ettiğini ve on iki gün sarayda bekletildiğini (çağdaş müelliflerden Cenâbî Mustafa Efendi de aynı tarihi verir: *Târîh*, vr. 99^a) ve Murad'ın İstanbul'a gelişyle ölüm haberinin duyurulduğunu yazarak Gerlach'ın verdiği tarihleri teyit eder. Lokmân b. Hüseyin ise bir aydır hasta olduğu halde 7 ve 8 Şâban (22-23 Kasım) günü yapılan iki divana da katıldığını, Fas hâkiminin kardeşini kabul ettiği divan toplantısı sonunda rahatsızlığının arttığını ve "selh-i Şa'bân" (29 Şâban / 14 Aralık) Pazartesi (28 Şâban'a denk düşer) günü vefatının vuku bulduğunu belirtir (*Zübdetü't-tevârîh*, vr. 88^b). Bu dört kaynak II. Selim'in vefat tarihi konusundaki belirsizliği giderir. III. Murad'ın İstanbul'a gelişine kadar on iki gün saraydaki buzlukta bekletilen cenazesi saray avlusunda servi ağaçları altına yerleştirildi ve öğle namazını müteakip yeni padişahın, vezirlerle diğer devlet erkânının hazır bulunduğu kalabalık bir topluluğun katılımıyla şeyhülislâm tarafından cenaze namazı kılınıldı. Ardından Ayasofya Camii avlusunda kendi emriyle yapımına başlanan türbesinin bulunduğu mevkide hazırlanan yere katledilen beş şehzadesiyle birlikte (Osman, Mustafa, Süleyman, Cihangir, Abdullah) defnedildi. Diğer oğlu Mehmed küçük yaşta iken kendisinden iki yıl önce ölmüştü (*a.g.e.*, vr. 84^b). Dört kızından İsmihan Sultan Sokullu Mehmed Paşa, Şah Sultan önce Hasan

II. Selim'in tuğrası

Paşa, ardından Zal Mahmud Paşa, Gevherhan Sultan Piyâle Paşa ve 968'de (1560) Konya'da doğan Fatma Sultan III. Murad döneminde Kanijeli Siyavuş Paşa ile evlendirilmiştir. Adı bilinen tek hanımı Nurbânû Sultan'dır.

Dönemin kaynaklarında zevk ve eğlenceye düşkün, içki meclislerine müdâvim, çevresinde âlim ve şairlerin bulunmasından hoşlanan, bunun yanı sıra müzisyen, güreşçi, cambaz gibi gösteri erbabını yanından eksik etmeyen, cömert, kimsenin kalbini kırmak istemeyen âlicenap bir hükümdar olarak tanıtılır. Bununla beraber halk içinde fazla görünmediği, babasının sık sık cuma selâmlığına gitmesine ve bu vesileyle halk içine çıkmasına karşılık onun bunu ihmal ettiği ve sarayda vakit geçirdiği belirtilir. 1573'te Fransız elçilik heyetinden Fresne-Canaye üç ayda iki defa cuma için saraydan çıktığına şahit olduğunu ifade eder (*Voyage du Levant*, s. 120-121). Onun cuma selâmlığı münasebetiyle halk içine çıkarması, ayrıca ordunun başında sefere gitmemesi padişahlık anlayışında keskin bir farklılaşmayı başlatmıştır. Tıpkı dedesi Yavuz Sultan Selim gibi Edirne'yi çok sevdiği ve fırsat buldukça buraya gittiği bilinmektedir. Bu durum, muhtemelen şehzadelik döneminde burada muhafız olarak bulunmasından kaynaklanmaktadır.

S. Gerlach, Selim'in zehirlenmeyi önleyen porselen tabaklarda yemek yediğini, yalnız başına sarayda yemekten hoşlanmadığını, genellikle yanındaki dilsiz hizmetkârlarla birlikte bahçede oturduğunu belirtir. Benzer bir gözlemi Fresne-Canaye da yapar; kayıkla Sarayburnu önünden geçerken padişahı bahçede oturur ve etrafındaki cambaz, dilsiz ve cücelerle eğlenirken gördüğünü yazar. Ona göre II. Selim'in yanakları içki yüzünden şişmiş haldedir. Kısaya yakın orta boylu, seyrek sakallı ve uzun sarı bıyıklıdır. Âli Mustafa Efendi ise onu orta boylu, kumrala mâil sarışın, mavi-elâ gözlü, kumral sakallı, heybetli duruşuyla dikkat çektiğini, konuşmasının peltek olduğunu belirtir. Bu tarifler, Selim'in daha çok anne tarafına benzediği yolundaki yabancı kaynakların verdiği bilgileri doğrular. Ataları gibi ava düşkün olup en zorlu yayları bile çektiği, ok atmada mahir olduğu kaydedilir. Başlangıçta idarî işleri etrafındaki yakın adamlarının tesiriyle kendi eline almak istemişse de daha saltanatının ilk günlerindeki yeniçeri isyanı onun bu niyetini engellemiş ve bütün işleri Sokullu Mehmed Paşa'ya teslim etmiştir. Sokullu da kendi iktidarını perçin-

lemek için onun etrafındaki yakın adamlarını türlü bahanelerle uzaklaştırmayı başarmıştır. Fakat II. Selim aklına takılan işleri sıkı sıkıya takip etmekten ve bunlar için müdahalede bulunmaktan geri durmamıştır. Âli Mustafa Efendi *Mihr ü Mâh* adlı manzumesini Kütahya'da iken ona sunmuş, ayrıca Celâl Bey ve Durak Çelebi'nin yanı sıra Kara Fazlî, münşî Bâli Çelebi, Konevî Meşâmî, Ulvî, Hâtemî, Kâsimî, Fırâkî, Makâlî, Merdümî, Nigârî gibi şair ve âlimlerle sancak beylerinden Gülâbî Çelebi, hâneninde Mîrek Çelebi, Adanalı Tanbûrî Şeyhzâde Mustafa, Şeyhzâde Mehmed Çelebi, Memi ve Kasapzâde Na'fî gibi mûsiki ustalarına şehzadelik yıllarından beri itibar etmiş, özellikle Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'ye büyük hürmet göstermiştir. İyi bir şair olup "Selimî" ve "Tâlibî" mahlasıyla şiirler kaleme almıştır. Divanı olmamakla birlikte şiirleri divan edebiyatının güzel örnekleri arasında zikredilir. Kız kardeşi Mihrimah Sultan, zevcelerinden Nurbânû Sultan ve musâhibi, aynı zamanda dadısı şair Hubbî (Ayşe) Hatun'un tesirinde kaldığı da ifade edilmiştir. Yabancı gözlemcilere göre (1573) Selim, hocası Akşemseddin-zâde Şemseddin Çelebi'nin hanımı olan bu yaşlı kadınla satranç oynayarak ve anlattığı fıkraları dinleyerek vakit geçirmekteydi (Peirce, s. 176; krş. Âlî, II, 165).

II. Selim birçok hayratı ile tanınır. Özellikle Edirne'deki Mimar Sinan eseri Selimiye Camii bunun en güzel örneğidir. Konya'da inşasına valiliği zamanında başlanıp hükümdarlığı döneminde tamamlanan külliye de Osmanlı mimarisinin güzel bir örneğidir (bk. SULTAN SELİM CAMİİ ve KÜLLİYESİ). Mekke'de Mescid-i Harâm etrafındaki ahşap malzemeden yapılmış eski çatıları yıktırıp yerine kubbeli revakları yaptırmış, daha önce başlanmış olan Aynizübeyde su yolu onun saltanatı zamanında bitirilmiş, günümüze ulaşan bu su kemeri Mihrimah Sultan tarafından 500.000 altın sarfedilerek tamamlanmıştır. Lokmân ise II. Selim'in bu su yollarının ikmali için Mısır hazinesinden 300.000 altın tahsis ettirdiğini belirtir. Ayasofya'nın etrafını tamamen temizletmiş, buradaki evleri yıktırıp, payandalarla Ayasofya Camii'ni kuvvetlendirmiştir. Bu tamiratı Mimar Sinan'a yaptırmıştır. Ayrıca buraya iki minare ve iki medrese ekletmiştir. Babasının zamanında yapımına başlanan Büyükçekmece Köprüsü'nü tamamlamış, Navarin Limanı ağzında bir kale inşa ettirmiştir. Bunun dışında yeni fethedilen Lefkoşe'de Saint Sophia Katedrali'ni kendi adına camiye çevirtmiş ve burada Aziz Efendi Tekkesi'ni

yaptırmıştır. Yine Payas'ta cami, han ve hamamlar inşa ettirmiş, böylece buranın kasaba haline gelişini sağlamış, benzeri şekilde Sultâniye (günümüzde Konya'ya bağlı Karapınar) kasabasını da kurdurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 212, s. 78; nr. 224, s. 169; nr. 1766, s. 6-7; BA, MD, nr. IV, s. 44/465, 159/1623; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 117*, 194*, 386*, 432*, 436*; H. Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (trc. Yaşar Önen), Ankara 1987, s. 332; Feridun Bey, *Nûzhetü'l-esrâr*, TSMK, Hazine, nr. 1339, vr. 70^b-71^b, 107^a-109^b; Vüsûfî, *Selîmnâme* (nşr. Necdet Öztürk, TDA, sy. 50 [1987] içinde), s. 16-108; Cenâbî Mustafa Efendi, *Târih*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3097, vr. 97^a-100^a; O. G. de Busbecg, *Türk Mektupları* (trc. H. Cahit Yalçın), İstanbul 1939, s. 103-105, 182-194, 215, 230, 277; S. Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576* (ed. Kemal Beydilli, trc. T. Noyan), İstanbul 2007, I, 159, 160, 169, 249, 402, 427, 437; II, 620, 682, 705-706; Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed Devirleri (haz. Faris Çerçi), Kayseri 2000, II, 1-91, 165; Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 40-99; Lokmân b. Hüseyin, *Zübdetü't-tevârih*, TIEM Ktp., nr. 1973, vr. 78^a-88^b; a.m.f., *Selîm Hânâme*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3595; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'ı ve Târih-i Âli-Osmân'ı* (haz. Abdurrahman Sağır, doktora tezi, 2000), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 272-362; Peçuyulu İbrâhim, *Târih*, I, 384-409, 438-504; C. Garzoni, "Relazione dell' Impero ottomano del senatore Costantino Garzoni" (E. Alberî, *Relazioni degli ambasciatori Veneti al Senato*, seri III^a, cilt I içinde) Firenze 1840, s. 369-436; Hammer (Atâ Bey), VI, 180-288; Philippe du Fresne-Canaye, *Voyage du Levant* (nşr. H. Hauser), Paris 1897, s. 64-72, 120-121, 237-240; Şerafetin Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961, tür.yer.; a.m.f., "Selim II", İA, X, 434-441; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 33-34; L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğunda Hükümlerlik ve Kadınlar* (trc. Ayşe Berktaş), İstanbul 1996, s. 122-123, 176, 254-255; Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cûlûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999, s. 56-70; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, III, 145-150; Zeki Arkan, "Manisa'nın I Numaralı Şer'iyye Sicilinde Osmanlı Tarihi", *Osm.Ar.*, sy. 10 (1990), s. 123-130; Christine Woodhead, "Selim II", *EJ²* (İng.), IX, 131-132.

FERİDUN EMECEN

SELİM II TÜRBEŚİ

İstanbul Ayasofya Camii
hazîresinde türbe.

Peçuyulu İbrâhim Efendi'nin verdiği bilgiye göre inşasına 981 (1573-74) yılında Sultan II. Selim'in emriyle Ayasofya Camii'ne ilâveler yapılırken başlanmıştır. Türbe tamamlanmadan vefat eden padişah önce